

Мср МИЛАН КУТЛЕШИЋ, виши стручни сарадник
Историјски институт Београд
Кнеза Михаила 36/II, Београд, Србија
Е-адреса: milan.kutlesic@iib.ac.rs

КОНЗУЛ ФОНБЛАНК О СРБИМА У РЕВОЛУЦИЈИ 1848. ГОДИНЕ (Од Мајске скупштине до смрти војводе Шупљикаца)

САЖЕТАК: У овом раду, на основу архивске грађе приказани су приватна преписка и дипломатски извештаји генералног конзула Велике Британије у Кнежевини Србији, Томаса Греније де Фонбланка о дешавањима на простору јужне Угарске 1848. године, као и његови ставови о Србима. Фонбланк је гајио нетрпељивост према Србима, Кнежевини Србији и српском националном покрету у јужној Угарској, што је недвосмислено и показивао у својим писмима. У догађајима за време Револуције 1848. године у јужној Угарској Фонбланк је подржавао Мађаре и имао је изразито негативан став према политичком и војном деловању Срба, као што се противио и доласку српских добровољачких јединица из Кнежевине Србије у помоћ својим сународницима на левој обали Саве и Дунава.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Фонбланк, Срби, Мађари, Ђорђе Стратимировић, војвода Шупљикац

До успостављања дипломатских односа између Велике Британије и Србије дошло је 1837. године када је пуковник Џорџ Лојд Хоџес постављен за генералног конзула у аутономној Кнежевини Србији. Његов боравак није дуго потрајао и већ после две године морао је да напусти Београд и пређе на леву обалу Саве и Дунава, у Хабзбуршку монархију, јер се његово мешање у унутрашња српска питања завршило неславно.¹ После Хоџеса на његово место је именован 1841. године Томас Греније де Фонбланк (Thomas Grenier

¹ Ч. Мијатовић, „Кнез Милош и пуковник Хоџес. Грађа за историју прве владавине кнеза Милоша”, *Сјоменик СКА XVII*, 1892, [41]–116; М. Гавриловић, „Почеци дипломатских односа Велике Британије и Србије”, *Из нове српске историје*, Београд 1926, 98–189; Р. Љушић, *Кнежевина Србија 1830–1839*, Београд 2004; А. Раствовић, *Енглези и Балкан 1837–1914*, Београд 2015.

de Fonblanque).² Као каријерни дипломата ступио је у службу Његовог величанства и Министарства спољних послова 21. септембра 1816. године, када је постављен за конзула у области француске обале Ламанша, да би после тога 1821. добио премештење у Пруску, а одатле био послат 1838. у Сједињене Америчке Државе, у Филаделфију, где се на дипломатској позицији задржао следеће три године.³ Добијањем намештења и дипломатске позиције на месту генералног конзула у Београду, Фонбланк се запутио у Кнежевину Србију из Велике Британије 21. августа 1841. Путовао је преко Гибралтара, Малте, Трста, Беча и Пеште, одакле је низводно Дунавом дошао до Земуна тек 28. априла 1842. Његово необично дуго путовање до свог радног места никако није било по вољи званичника британске спољне политике, који су то сматрали неозбиљним и неодговорним. Путовање од седам месеци из једног дела Европе до другог, у време када није вођен ниједан рат на територији кроз коју је путовао, наишло је на осуду британских званичника, пошто је за њих било више него непримерено такво понашање једног дипломате и да троши толико времена на долазак на место постављења.⁴ Фонбланку се није журило на ново дипломатско постављење пошто је био незадовољан својим послом, средином и окружењем у којем је радио и живео, што није ни крио током свог боравка у Београду. Као Британац из угледне породице, долазак на место где се рађа нова држава на ободу Османског царства за њега није било место престижа у дипломатској каријери. Овај део Европе за Британце тога доба представљао је мање познат део, али свакако није био довољно атрактиван да су имали потребу да се упознају са истим на темељан и страствен начин као што је то био случај са Грчком, чија је античка историја и класично образовање било заступљено у британским школама. Оно што Фонбланка издваја од осталих британских дипломата који су били распоређени у Београду током деветнаестог века је чињеница да је имао најдужи стаж од свих, будући да је провео осамнаест година на месту генералног конзула у Београду у Кнежевини Србији. Током свог боравка био је ненаклоњен Србима, српским властима и у сваком сукобу у Кнежевини Србији, између Срба и Турака, за кривце је увек означавао Србе.⁵ Ишао је толико далеко да је у извештајима које је слао другим британским дипломатама, од којих је један био секретар британске амбасаде у Цариграду, Фонбланк отворено исказивао расистичке ставове према Србима. Када је описивао наводне опште карактеристике Срба као народа, служио се псеудонаучним методама френологије, оцењивања способности једног народа на основу развијености костију лобање припадника тог народа.⁶

Будући да су Фонбланкове антипатије према Србима биле нескривене, начин на који је скончао свој живот у Београду је више него неубичајен. Током

² Фонбланк је тада био већ искусан дипломата на прагу шесте деценије свога живота, будући да је рођен 1793. године.

³ Ч. Антић, *Велика Британија, Србија и Кримски рај (1853–1856). Неутралност као независност*, Београд 2004, 6–7.

⁴ Ph. Auty, „Необјављени документи енглеског министарства о Србији 1837–1911”, *Историјски часопис*, књ. XII–XIII, 1961–1962 (1963), 417–418.

⁵ Ж. Ђорђевић, „Случај енглеског конзула Фонбланка 1858. године”, *Историјски гласник* 1–2 (1978), 113.

⁶ М. Кутлешкић, „Два писма конзула Фонбланка о Илирима и Србима”, *MISCELLANEA*, књ. XXXIII (2012), стр. 387–394.

шетње Калемегданом 26. маја 1858, британски дипломата се сукобио са једним од стражара из редова османлијске војске који су били распоређени на Калемегдану. Тај сукоб је од вербалног прерастао у физички. Османлијски стражар је насрнуо на изненађеног Енглеза који тако нешто није могао ни да наслути, да би му у том нападу припадник османлијске војске задао више удараца и нанео му озбиљне физичке повреде. Оно што је парадоксално је чињеница да су га од сигурне и моменталне смрти од оних чије је интересе бранио спасли Срби, они за које није имао никада ниједну лепу реч. Српски ђаци који су се ту случајно задесили прискочили су у помоћ повређеном и шокираном Енглезу и пребацили га на сигурно. После две године од тог догађаја на Калемегдану, Фонбланк је преминуо. Могуће да је и поменути инцидент са припадником османских оружаних снага оставио значајне последице које су неповратно нарушиле здравље британског дипломате. Сахрањен је на Ташмајданском гробљу, у Кнежевини Србији, којој није био наклоњен, међу Србима према којима никада није гајио симпатије и које је у својим дипломатским препискама увек оцењивао негативно. Фонбланков несрећан крај, начин на који је преминуо, није ражалостио Београђане, којима није био омиљен због своје србофобије и туркофилије. Оно што је неobiчно је то што нико од његових претпостављених у Лондону исто тако није показивао знаке жалости.⁷ Џејмс Малмзбери, министар спољних послова Велике Британије у време када се догодио инцидент на Калемегдану,⁸ је након Фонбланкове смрти написао је да је „Фонбланк најгори идиот за кога је чуо и највећи магарац још од Ноја и Великог потопа, а да српске ђаке који су га избавили из невоље треба ишибати због тога”.⁹

Фонбланк је током догађаја који су потресали Европу 1848. био изразито непријатељски настројен према Србима у Угарској, као и према војним јединицама које су из Кнежевине Србије прелазиле Саву и Дунав и бориле се на страни својих сународника против мађарских јединица. Оно што треба напоменути је да Фонбланкова србофобија није била изолован случај од опште русофобије и славенофобије британске политичке елите. Велика Британија је Русију доживљавала као главну претњу опстанку Османског царства, а одређени британски управљачки кругови су у целовитости османлијске државе видели брану ка даљем надирању Русије према источном Средоземљу које су Британци доживљавали као своју интересну сферу. Један од најгласнијих заговорника тог противруског таласа свакако је био Дејвид Уркварт. Он је посетио Србију за време прве владавине кнеза Милоша, да би потом боравио на месту секретара амбасаде Велике Британије у Цариграду. По повратку у Лондон писао је чланке у новинама и издавао књиге са изразито антируском реториком.¹⁰ Тридесетих година деветнаестог века

⁷ Ж. Ђорђевић, *нав. дело*, 113–116.

⁸ James Howard Harris, 3rd earl of Malmesbury (1807–1889) – Џејмс Хауард Харис, трећи ерл од Малмзберија.

⁹ Ph. Auty, *нав. дело*, 422.

¹⁰ Д. Уркварт је важио за врсног познаваоца друштвених, привредних и политичких прилика у Османском царству. Написао је и књигу у којој је британској јавности представио и српску историју: *A Fragment of the history of Serbia 1843*, Belgrade 1999.

русофобија је у британском друштву добила свој облик, који је временом само добијао на интензитету.¹¹

* * *

Током 1848. године у Европи је дошло до великих превирања. Српско становништво у Хабзбуршкој монархији се прикључило таласу националних револуција, са својим захтевима за националним признавањем и препознавањем. Узроци избијања револуција у разним деловима Европе су вишеструки и зависили су и од самог поднебља где су се одигравале. Европским континентом је деценијама уназад кључало незадовољство због владавине аутократских и апсолутистичких система, у времену када су идеје национализма и либерализма увелико заокупљавале мисли људи, чекајући погодан тренутак да се спроведу у дело. Оно што је додатно повећавало незадовољство становништва је и слаб род житарица и пољопривредних добара у периоду 1845–1847. године, проузрокован неповољним временским приликама. Мађарски национални покрет, предвођен Лајошем Кошутом, отворено се супротставио Бечу и Хабзбурзима, захтевајући већу политичку, територијалну и културну аутономију за Мађаре. Оно што су били спремни да издејствују за себе, мађарски прваци нису били спремни да пруже словенском становништву које је живело на територији која је спадала под Круну Светог Стефана. Мађари нису представљали већину на тој територији тј. били су најбројније становништво, али не са натполовичном већином. Та чињеница није утицала на мађарске националне вође да буду мекши у својим ставовима према онима који нису били Мађари, већ су били непомирљиви у својим ставовима. То је довело до дизања тензија и потоњег отвореног сукоба и рата са словенским становништвом, пре свега са Србима и Хрватима, који су се супротставили хегемонији Будима и Пеште.¹²

Пре самог избијања сукоба, Фонбланк је бележио своја запажања о нетрпелivosti или како ју је он називао „мржњи” која је владала између Мађара и „Илираца”, како је Фонбланк називао Србе у јужној Угарској. Мађари су, по њему, били под великим притиском Срба и били су свесни свог лошег бројчаног стања у односу на Србе. Срби, с друге стране, почињали су да бивају све свеснији своје снаге у том делу Царевине и били су одлучни да ту снагу искористе у првој прилици која се укаже. Ово се највише огледало у Банату и Трансилванији, где је Срба и било највише.¹³ Карловачки митрополит Рајачић је, примећује Фонбланк, већ испољавао панилirsке ставове

¹¹ J. H. Gleason, *The Genesis of Russophobia in Great Britain: A Study of the interaction of policy and opinion*, Cambridge–London–Oxford 1950.

¹² О Револуцији 1848. године и учешћу Срба у њој погледати: Д. М. Павловић, *Србија и српски покрет у јужној Угарској 1848. и 1849.* Београд 2009; *Историја српског народа*, V–2, Београд 1981, стр. 45–106 (С. Гавриловић); В. Ђ. Крстић, *Срби у Угарској 1790–1918*, Нови Сад 2013, 63–239; М. Екмечић, *Дуго кретање између клања и орања. Историја Срба у Новом веку (1492–1992)*, Београд 2011, 232–252.

¹³ National archives, Kew, London. Foreign Office and predecessor: Political and Other Departments: General Correspondence before 1906, Ottoman Empire, FO 78/693, No 3, Фонбланк–Велесли, 23. јануар 1847 (у даљем раду извори из овог архива биће навођени под ознаком FO 78).

и био је одлучан да ради оно што је сматрао својом „пастирском и патриотском дужношћу.”¹⁴ Кнез Србије Александар Карађорђевић се приближио ставовима панилиризма, „несвестан да је панславизам само варка и обмањивање све док Русија не одлучи да панславизам употреби у своју корист”. Аустрији су панилиризам и панилирске теорије нашкодиле, али је Фонбланк налазио утеху у томе да је у то време та идеја била, ипак, далеко од остварења.¹⁵ За Фонбланка Илирски покрет је био политички покрет чија је замисао била стварање Илирског краљевства или више федеративних република. Као такав, циљ је био недостижан и немогућ, али би због самог покушаја његовог остварења аустријске власти трпеле штету. Један од предуслова остварења идеја Илирског покрета, закључује Фонбланк, био је протеривање Турака из Европе. У случају остварења тих и таквих намера, сами „Илири” би пали под руски утицај.¹⁶ Из ових ставова Фонбланка огледали су се ставови британског дипломате који је у свему што је личило на национални покрет словенског становништва, видео потенцијалну опасност од стране Русије по британске интересе.

Почетком 1848. године хабзбуршка власт из Беча је пребацила 16 хиљада војника из Војне границе у Ломбардију. Већина ових војника је била православне вероисповести и Фонбланк је претпостављао да је то један од разлога зашто су послати са тог подручја: сматрао је да је била мања вероватноћа да ће се побратимити са словенским католичким становништвом које је било настањено на истој територији као и они.¹⁷ У априлу 1848. године српски покрет је био у налету и Срби су у Сремским Карловцима, Новом Саду и другим градовима уништили књиге регистара рођених, венчаних и умрлих зато што су те књиге биле записане на мађарском језику.¹⁸ Фонбланк је стрепео од избијања већих нередa и по његовом мишљењу прокламација мађарске владе из Пеште упућена Србима „говорила је о томе како су се Мађари тек пре неколико дана ослободили притиска који је био над њима.” Мађарска влада, по британском конзулу, мислила је добро свима онима који су под њеним окриљем и „апеловала је на своју православну браћу да се решавању проблема приступи на поштен начин”, односно Фонбланк је наступ мађарске владе према Србима доживљавао као правичан и отворен. С друге стране, Фонбланк је критиковао српско свештенство, јер је „говорило народу да одбаци све обмањујуће појаве и предало их страху”.¹⁹ Фонбланк је, без сумње, сваки поступак мађарске владе доживљавао као добронамеран и смирујући, док је деловање српских првака безрезервно осуђивао и тумачио га као конфликтно.

Фонбланк је у својим извештајима писао да су Срби Мађаре називали варварима и сматрао је да Срби на то нису имали право и да су, по речима британског дипломате, „заборављали да ни сами нису били у позицији да

¹⁴ FO 78/693, No 5, Фонбланк–Понсонби, 26. јануар 1847, Београд.

¹⁵ FO 78/694, No 22, Фонбланк–Каули, 20. јул 1847, Београд.

¹⁶ FO 78/739, Фонбланк–Стренцвејс, 7. новембар 1845, Београд.

¹⁷ FO 78/739, No 1, Фонбланк–Палмерстон, 8. јануар 1848, Београд.

¹⁸ Д. М. Павловић, *нав. дело; Историја српског народа*, V–2, стр. 45–106; В. Крестић, *нав. дело*, 63–239; М. Екмечић, *нав. дело*, 232–252.

¹⁹ FO 78/739, No 29, Фонбланк – Стратфорд Канинг, 22. април 1848, Београд.

буду препознати као цивилизовани људи.” Иако је за њега била немогућа фузија између две „некомпатибилне расе” (мађарске и словенске), Фонбланк је претпостављао и очекивао да Срби и Мађари буду под једном (аустријском) владавином, што је за њега била боља опција од оне која би довела до промена које би довеле до тога да Руси имају колоније у срцу Европе.²⁰ Срби су били одлучни у томе да себи изаберу вођу и да инсистирају на томе да њихова територијална област буде препозната као посебан део, одвојен од Мађарске. Нису хтели да дозволе да српски представници буду изабрани уз координацију из Пеште, већ само уз потврду и знање бечке круне.²¹ Фонбланк је писао да су у Кикинди Срби ухватили тројицу чиновника, одсекли им шаке и исекли их на комаде. Овакав експрес се, како наводи, догодио у месту Бајић, због чега је заповедник Петроварадина послао пешадијски батаљон и два топа.²² У српским изворима тога доба, нигде се не помиње овај догађај, ни у преписци Илије Гарашанина, ни код Вука Караџића, ни Ђорђа Стратимировића.²³ Исто тако, нигде није забележено постојање места са називом Бајић на простору Баната и Кикинде,²⁴ тако да је овај Фонбланков извештај британском амбасадору у Цариграду крајње сумњив када је у питању веродостојно преношење догађаја. Званичне (мађарске) власти су изјавиле, наставља Фонбланк, да су обесиле осам одбеглих осуђеника, који су били активни међу (српским) изгредницима, али да ред није успостављен овим чином. Мађарске власти су, писао је шокирани Фонбланк, проскрибовале Јевреје у Пешти и другим мађарским градовима и према њима су јако лоше поступали.²⁵ Фонбланк није имао никакво оправдање за овакво понашање мађарских власти према Јеврејима и писао је да није могао да схвати због чега је такав однос. Са друге стране, ни у једном извештају, ни једном речју није осудио било какав чин мађарских власти који је био репресиван према српском становништву, нити га је доживљавао као таквог.

Од 13. до 15. маја 1848. у Сремским Карловцима је одржана велика народна скупштина, са изасланицима Срба из Хабзбуршке монархије, као и из Кнежевине Србије. На том сабору донесена је одлука о успостављању Србске Војводине на челу са пуковником Стеваном Шупљикцем, као и постављање митрополита карловачког Јосифа Рајачића на место патријарха. Територија српског војводства је, према одлукама Скупштине, обухватала Срем са Војном границом, Барању, Бачку са Бечејским дистриктном и Шајкашким батаљоном, као и Банат са Војном границом и Кикиндским дистриктном. Исказана је лојалност бечком двору, као и политички савез са Троједном

²⁰ FO 78/739, No 30, Фонбланк – Стратфорд Канинг, 28. април 1848. година, Београд.

²¹ Исто.

²² Исто.

²³ *Прејиска Илије Грашанина. Књига I, 1839–1849*, сакупио и за грађу припремио Гргур Јакшић, Београд 1950; В. Гавриловоћ, „Обавештења и сазнања Вука Караџића о српском народном покрету 1848–1849”, *Зборник Мајице српске за историју* 58 (1998), 75–87; Ђ. Ђ. Стратимировић, *Успомене генерала Ђорђа Стратимировића*, Беч–Загреб–Лајпциг 1913.

²⁴ О насељима и насељеним местима у Банату која су формирана у другој половини и крајем осамнаестог века погледати Ј. Илић-Мандић, *Банатска војна крајина (1764–1800)*, Београд 2020.

²⁵ FO 78/739, No 30, Фонбланк – Стратфорд Канинг, 28. април 1848. година, Београд.

краљевином Хрватском, Славонијом и Далмацијом.²⁶ Вође Срба у Угарској су, свесни своје различитости у односу на Мађаре, своје захтеве усмеравали ка уједињењу са Хрватима. Фонбланк пише да је овакве намере пропагирала српска црква и да је у Банату антимађарско расположење било још више изражено него у Славонији.²⁷ У Вуковару су уклоњени мађарски магистрати (чиновници) и на њихово место су дошли Срби. Фонбланк је, ипак, гајио наду да неће доћи до сукоба између Срба и Мађара, али је упозоравао на то да „влада Кнежевине Србије директно охрабрује покрет и да снабдева младиће који су узели учешће у догађајима у Срему.” С друге стране, настављао је Фонбланк, аустријске пограничне власти не да нису вршиле никакву проверу, већ су дозвољавале групама наоружаних људи да пролазе кроз Војну границу. У Србији су новине које су, иначе, излазиле три пута недељно, почеле да се штампају свакодневно у проширеном издању са изразито панславистичким темама.²⁸ По Фонбланковом мишљењу, панславизам код Хрвата и Пољака био је патриотске природе и тежио је промовисању различитих националности. С друге стране, по његовом виђењу, руска пропаганда је тежила ка централизовању апсолутизма руског цара и коначној апсорпцији свих словенских народа у Руско царство. Русија је проповедала да је реч „Словен” истоветна са речју „Рус”. Као последица овога, сматрао је Фонбланк, могао је да се извуче закључак да Аустрија није била у потпуности немачка држава, већ Словенско царство којем су управљали Немци.²⁹ Занимљив је његов поглед на Хрвате и Пољаке, који није био аутоматски искључујући и денунцирајући као што је то био поглед на Србе. Могуће је да је сматрао да они који су католици, иако Словени, да су били мање подложни утицају Русије, која јесте већински словенска, али је и била држава где је православно хришћанство доминантна религија.

Како су се догађаји даље развијали у мају 1848. године, Фонбланк је извештавао британског министра спољних послова да је влада Кнежевине Србије наставила да добија и да даље наручује наоружање из Беча, што се знатно разликовало од дотадашње економске политике коју је водио Сенат Србије.³⁰ Председник Сената Стојан Симић, заједно са једним од представника „руске” странке, отпутовао је до Сремских Карловаца да би се посаветовао са тамошњим делегатима. Ова делегација, коју Фонбланк назива делегацијом Славонаца, Хрвата, Сремаца и Срба, имала је заједнички циљ, а то је стварање илирске државе под именом „Словенија”, са Београдом као престоницом.³¹ Заповедник Сремске Митровице се поверио Фонбланку да није сматрао да треба да се повинује наређењима главног заповедника из Петроварадина. Фонбланк је запазио забринуто и да су се и међу мађарским трупама могли наћи они који су симпатисали илирски покрет. Палатинов (Кошуттов) портрет је два пута јавно спаљен, са знањем и одобравањем виших

²⁶ Д. М. Павловић, *нав. дело; Историја српског народа*, V–2, 45–106; В. Крестић, *нав. дело*, 63–239; М. Екмечић, *нав. дело*, 232–252.

²⁷ FO 78/739, No 31, Фонбланк – Стратфорд Канинг, 1. мај 1848, Земун.

²⁸ FO 78/739, No 33, Фонбланк – Стратфорд Канинг, 8. мај 1848, Београд.

²⁹ Исто.

³⁰ Исто.

³¹ FO 78/739, No 14, Фонбланк–Палмерстон, 20. мај 1848, Београд.

српских власти, ако не и у самом њиховом присуству. Добровољци из Србије су неометано могли да пређу у Земун, јер се ту налазила пешадија илирског покрета, а мађарске власти из Пеште ту нису имале никакву контролу.³²

Фонбланк је извештавао и да је влада Кнежевине Србије дала три хиљаде дуката патриотском фонду у Сремским Карловцима, док су Мађари довели један батаљон и два ескадрона војника у Нови Сад. „Илирски партизани”, како је називао српске чете, кретали су се у Банату у правцу Кикинде и Сегедина. Срби су покушавали да на своју страну привуку Србе пензионисане официре, који би преузели команду, али је мали број тих официра желео да ризикује да изгуби своју пензију. Мађари су били много боље „организовани, јединствени и великодушнији у испуњењу свога циља.” Мађарско становништво је започело своју борбу тако што је обично становништво слало сребрне тањире из својих кућа мађарској влади, ради националног опстанка. Срби су, наставља Фонбланк, прво сакрили своје златнике, ради сопственог коришћења у будућности. У Земуну, где је било доста богатих Срба, допринос патриотском фонду је био свега две стотине фунти стерлинга.³³ Као што се може приметити, када описује патриотизам код Мађара, говори о пожртвованости и бескомпромисности целог становништва, а када пише о Србима његови коментари су малициозни и тенденциозни.

Фонбланк није само статично из српске престонице посматрао шта се дешава, већ је, како је писао, паробродом отишао до Новог Сада. На том путу, у Сремским Карловцима је видео групу од 700–800 наоружаних сељака и вође те групе су се укрцавале на пароброд да га преконтролишу, да би провериле да ли се ту налазе и мађарски војници, али када су препознали Фонбланка поздравили су га са покличом *Живео!* У Петроварадину је видео доста породица које су избегле из Новог Сада, пошто су биле повезане са мађарском владом или са Немцима.³⁴ Необично је да су сељаци у Срему тога доба могли да препознају британског конзула у Београду, тако да је овај след догађаја како их описује Фонбланк у најмању руку мало вероватан.

Фонбланк је извештавао да је сукоб започео нападом трупа генерала Храбовског на српске положаје код Сремских Карловаца, у девет часова ујутро 12. јуна 1848. Особа која му је прва донела извештај о овим догађајима пренела му је да је мађарска војска изненада напала, док је већина народа била на богослужењу и тиме масакрирала више стотина људи који су излазили из цркава. За Фонбланка је овај извештај био очигледно претеран, али је свакако изазвао комешање у Београду, јер је јављено да је 25 становника Београда погинуло у овом сукобу. По Фонбланковим информацијама, аустријска верзија ових збивања била је другачија. По њој, генерал Храбовски је послао мање делове коњице, артиљерије и један батаљон пешадије са наређењем да не пуцају. Српски војници први су отворили ватру, на шта су мађарске трупе одговориле. Када је са тврђаве видео шта се дешава, генерал Храбовски је опозвао трупе, пошто су његови војници били изложени пуцњави од стране Срба. Фонбланк је известио Стратфорда Канинга да је, према

³² FO 78/739, No 38, Фонбланк – Стратфорд Канинг, 22. мај 1848, Београд.

³³ FO 78/739, No 41, Фонбланк – Стратфорд Канинг, 4. јун 1848, Београд.

³⁴ FO 78/739, No 43, Фонбланк – Стратфорд Канинг, 11. јун 1848, Београд.

његовим сазнањима, у стварности погинуло само 12 бораца на српској страни, а да су мађарске трупе изјавиле да су изгубиле једног официра и 26 војника.³⁵ Оно што није оспоравао је очигледна војна активност мађарских власти, јер је из Пеште стигло наређење да се нападну положаји српских побуњеника, јер се већ 20 хиљада Срба одметнуло од мађарске власти и кретало се према Сремским Карловцима. Како је Фонбланк известио, генерал Храбовски је сматрао да треба да спречи велику концентрацију непријатељских трупа.³⁶

За припаднике граничарских трупа Војне границе Фонбланк је напоменуо да су били рођени војници. У извештају је пренео причу коју је наводно чуо о мајци једног граничара који је погинуо на ратишту у Ломбардији. На вест о погибији свога сина, она је изјавила: „Нека се слави име Господње! Због оваквог краја сам и довела сина на овај свет.” Панславизам је код Фонбланка изазивао велику стрепњу и сматрао је да је имао велики утицај на српско становништво. За Хрвате Фонбланк је навео да би тражили помоћ од Руса само у случају крајње нужде, док сви други (укључујући Бугаре и Србе) би ретко шта и учинили без руске подршке. Чак је, како наводи Фонбланк, кружила прича да су два делегата послата из Земуна у Санкт Петербург. Панславизам се на овим просторима, према схватању Фонбланка, кретао у правцу по којем би „вође овдашњих Словена били реквизици у наступајућим догађајима који би се једино одвијали у корист Русије.”³⁷ Зазирање од стварног руског утицаја на овим просторима и колико би, према британском конзулу, овдашњи Срби били део тог утицаја, код Фонбланка је било отворено и недвосмислено.

* * *

Влада Кнежевине Србије је 1848. године имала на свом челу Аврама Петронијевића, човека са најдужим стажом на месту председника владе и министра спољних послова у модерној српској историји. Ситуација је била више него деликатна, јер је било неизбежно балансирање између опозиције коју је предводио Тома Вучић Перишић, политике великих сила и српске омладине, која је захтевала опште народно ослобођење од окупатора. Тома Вучић Перишић, као један од најутицајнијих уставобранитељских првака, гајио је анимозитет према Србима „пречанима”. Та нетрпељивост је била подједнака према онима који су дошли у Србију, да обављају чиновничке послове, као и према онима који су се током Револуције 1848. борили за српско питање у Хабзбуршкој монархији.³⁸ Исто тако, постојала је опасност по тадашњу власт у Србији од стране присталица династије Обреновић и њиховог потенцијалног упада у Кнежевину, тако да су током пролећа и лета

³⁵ FO 78/739, No 44, Фонбланк – Стратфорд Канинг, 13. јун 1848, Београд.

³⁶ FO 78/739, No 45, Фонбланк–Страфорд Канинг, 17. јун 1848, Београд.

³⁷ FO 78/739, No 48, Фонбланк – Стратфорд Канинг, 2. јул 1848, Београд.

³⁸ П. Крестић, „Песма против ’Шваба’”, *MISCELLANEA*, књ. XXI, (2003), стр. 48–56. Тома Вучић Перишић је водио и активну кампању против слања било какве помоћи Србима у Хабзбуршкој монархији. Као резултат тога, сељаци из његовог краја, Гружа и цео Крагујевачки округ, бојкотовали су позив српске владе за прикупљање добровољаца за рат против Мађара.

1848. власти Кнежевине Србије више водиле рачуна о смиривању ситуације у Србији, него о пружању помоћи Србима са друге стране Саве и Дунава. Од маја до јуна Петронијевићева влада није спречавала добровољце из Србије да прелазе Дунав и прикључују се својим сународницима у борби против Мађара и кришом је дотурала помоћ у наоружању и новцу.³⁹ Стеван Книћанин је прихватио да буде заповедник добровољачког одреда из Србије и требало је да отплови 4. августа са три хиљаде људи из Смедерава у помоћ побуњеницима.⁴⁰ То се ипак одиграло тек 13. августа.⁴¹

Патријарх Рајачић је стигао у Земун ујутро 13. јула, да би се одатле запутио у Панчево где је требао да својом подршком подигне морал народа и учврсти његове ставове за остварење постављених циљева. Фонбланк је јављао тадашњем министру спољних послова лорду Палмерстону⁴² да је „велики број богатих људи из Панчева сматрао да је неразумно супротстављати се Мађарима, поготову што је Бела Црква истакла мађарску заставу.” Са војне тачке гледишта, падом Беле Цркве и Панчева комуникација српских побуњеника са Банатом била би пресечена. Немци из ових крајева били су отуђени од српског становништва пре свега захваљујући деловању католичког свештенства, навео је Фонбланк. Католички свештеници су непрестано ширили мисао о опасности која прети од Словена и њихове доминације, у случају да успеју у својим намерама. Фонбланк је помињао да су главни учесници војних сукоба у јужном Банату Срби из Кнежевине Србије, који су журишали на мађарске положаје у „алкохолисаном стању”. Срби из Србије су, наставио је Фонбланк, били главни у овим војним акцијама, јер су желели „да буду они који ће да лешинаре и поделе плен између себе.” У једном таквом сукобу настрадали су мајор Тадић од Јагодине, секретар београдске полиције Вукајловић и 30 Срба које су предводили. Када пореди Србе из Србије и Србе из јужне Угарске, за прве наводи да им је морално стање и карактер под утицајем „оријенталних навика и традиција”. Србе у Хабзбуршкој монархији описује као „поводљиву и осетљиву расу”, која лако развија добре особине под чврстим и охрабрујућим системима, те да ће се сигурно покварити под константним немаром и невољама.⁴³ Ђорђе Стратимировић је намеравао да доведе у Земун све официре Трећег батаљона Дојчбанатске регименте и да их држи у притвору све док не пристану да се прикључе његовим људима код Перлеза и Алибунара. О њему Фонбланк уопште није имао позитивно мишљење. Када је помињао Стратимировића, наводио је да му је код њега било сумњиво и здраво расуђивање, а камоли војна стручност.⁴⁴

³⁹ Р. Ј. Поповић, „Аврам Петронијевић и српски покрет у Војводини 1848–1849. године”, *Историјски часопис* 57 (2008), 237–251.

⁴⁰ FO 78/740, No 56, Фонбланк – Стратфорд Канинг, 1. август 1848, Београд.

⁴¹ FO 78/740, No 27, Фонбланк–Палмерстон, 14. август 1848, Београд.

⁴² Хенри Џон Темпл, виконт од Палмерстона (1784–1865). Био је министар спољних послова у периоду 1830–1834, 1835–1839. и 1846–1851. године; премијер 1855–1858. и 1859–1865. године. Сматра се једном од најутицајнијих фигура британске спољне политике током деветнаестог века и једним од утемељивача тзв. „политике топовњача” тј. остваривање британских интереса уз помоћ оружане силе. О Палмерстону погледати: D. Brown, *Palmerston. A biography*, New Haven 2012; J. Ridley, *Lord Palmerston*, New York 1970; D. Judd, *Palmerston*, London 2015.

⁴³ FO 78/740, No 51, Фонбланк – Стратфорд Канинг, 13. јул 1848, Земун.

⁴⁴ FO 78/740, No 52, Фонбланк – Стратфорд Канинг, 23. јул 1848, Београд.

Фонбланк је подвлачио да је између Срба и Хрвата постојао анимозитет на верском нивоу, тј. да је „верска љубомора тежила да раздвоји Србе од Хрвата”. За патријарха Рајачића је писао да је запретио да ће да „узруја припаднике православне цркве у Хрватској против римо-католика тога краљевства”.⁴⁵ Срби из Србије који су се придружили својим сународницима са друге стране Саве и Дунава, наставио је Фонбланк, нису смели без одобрења да се врате у Србију, јер би у противном уследила казна вешањем.⁴⁶ Такав је споразум, тврдио је, склопљен између владе Кнежевине Србије и Ђорђа Стратимировића, док им је због пљачке или клања следило стрељање или вешање.⁴⁷ Овај последњи извештај је био у потпуној супротности са претходним по којем су Срби из Србије учествовали у ратним сукобима ради пљачке, лешинарења и међусобне поделе плена.⁴⁸ Овакви контрадикторни извештаји британског дипломате бацају сенку на веродостојност његовог преношења догађаја и показују због чега су га његови надређени сматрали проблематичним службеником.

Фонбланк је известио лорда Палмерстона да је 300 мађарских протестаната, становника села Дебељача, 10. септембра 1848. заробљено и без одеће доведено у Земун. Становници Дебељаче су, како је јављао, понудили велику своту новца да спасу своја имања, али вође Срба из Кнежевине су биле неумољиве када су ови одбили да се боре против својих сународника, па је њихова имовина уништена. Фонбланк је писао да „дивља раја није поштедела од разарања ни дивну цркву, коју су прогласили за јеретички храм”. Док се све ово дешавало, Ђорђе Стратимировић је био у Земуну и не само да је признао да је издао наређење да се Дебељача претвори у пепео, већ је и заповедио на који начин то треба извршити.⁴⁹ Овај догађај не помињу ни Илија Гарашанин у својим препискама, нити Стратимировић у мемоарима, који је наводно најодговорнији за наведена дешавања у Дебељачи.⁵⁰ У сваком случају, министар Палмерстон није довео у питање извештај свога конзула и сугерисао је Фонбланку да протестује код српске владе због поменутих дешавања и „почињеног варварства према протестантским становницима”. Фонбланк је требало и да предочи српској влади колико је за њу важно „да направи компензацију према страдалницима, због општег мишљења о њој у Европи”.⁵¹

Српски револуционарни покрет у јужној Угарској обарао је устаљене друштвене норме, укинуо је феудализам, а млади народни генерал Ђорђе Стратимировић стекао је велику популарност у народу, нарочито на простору

⁴⁵ FO 78/740, No 31, Фонбланк–Палмерстон, 6. септембар 1848, Београд.

⁴⁶ *Прејиска Илије Грашанина. Књига I*, 296. У писму Ацики Ненадовићу од 12. септембра 1848. Илија Гарашанин је поменуо да је један војник осуђен на смрт због дезертерства, јер је то било по правилима службе. Књаз Александар Карађорђевић га је ослободио смртне казне и заменио је „средњом шибом”, што је значило телесна казна ударцима шибом по голим леђима.

⁴⁷ FO 78/740, No 59, Фонбланк – Стратфорд Канинг, 3. септембар 1848, Београд.

⁴⁸ FO 78/740, No 51, Фонбланк – Стратфорд Канинг, 13. јул 1848, Земун.

⁴⁹ FO 78/740, No 33, Фонбланк–Палмерстон, 12. септембар 1848, Земун.

⁵⁰ *Прејиска Илије Грашанина. Књига I*, 295–305; Ђ. Ђ. Стратимировић, *Успомене генерала Ђорђа Стратимировића*, 25–27.

⁵¹ FO 78/738, No 5, Палмерстон–Фонбланк, 29. септембар 1848, Лондон.

Шајкашке области. Као млад, храбар и амбициозан човек, исказао је жељу да постане војвода, што га је довело у сукоб са старијим официрима-граничарима, који нису делили његову идеју за укидањем Војне границе, а поготову да им он као један од најмлађих команданата буде старешина. Његов антиаустријски став је изазивао бојазан да је спреман да склопи примирје са мађарском страном. Патријарх Рајачић је подржао ставове старијих официра, јер му је млади Стратимировић деловао више него непоуздано и необуздано за даље остварење зацртаних циљева.⁵² Рајачић и Главни одбор покрета издали су декрет о смењивању Стратимировића са положаја заповедника војних снага и наредбу да се Стратимировић упути у Банат, у команду Стевана Книћанина. Оптужен је да је подстицао суровост код Срба из Србије и да је лоше руководио великим сумама новца националног фонда. Стратимировић није желео да пристане на ове одлуке без отпора. Његова упадљива храброст, приступачност и општи утисак да је увек први на борбеној линији, писао је Фонбланк, били су разлози због којих је његово смењивање изазвало незадовољство код већине бораца, који су чак и претили да ће напасти оне који се ставе у службу патријарха.⁵³ Фонбланк је известио надређеног министра да је патријарх покушао да напусти Сремске Карловце, али да му је то било онемогућено. Срби су очекивали долазак генерала Шупљикца у року од неколико дана, па је Фонбланк приметио да његов избор за војводу није био санкционисан и одобран је од стране цара. Фонбланк је тврдио да постоје поуздани подаци за Ђорђа Стратимировића да је желео да зарати против Аустрије и цара и да би у том случају Русија наступила као његова подршка.⁵⁴ Чињеница је да је Стратимировић уживао велики углед међу српским становништвом и војском. То је код Фонбланка по аутоматизму изазвало жељу да га денунцира и то оним за шта је сматрао да може да изазове највећу забринутост код британских званичника, а то је да га повеже са Русијом. Стратимировић је и пре овог српско-мађарског сукоба 1848. био лојалан официр и службеник Беча и Хабзбуршке монархије, који ни током самог ратног сукоба није својим поступцима исказивао нелојалност ни Бечу ни Хабзбуршкој монархији.⁵⁵

* * *

У својој немоћи пред немирима и револуцијама које су избијале на више страна, аустријски цар је у почетку одржавао равнотежу између сукобљених Мађара и Срба. Пошто је кнез Виндишгрец угушио револуције у Прагу и Бечу, Црно-жута монархија је могла отворено да се стави на страну Срба у

⁵² Д. М. Павловић, *нав. дело; Историја српског народа, V-2*, 45–106; В. Крестић, *нав. дело*; М. Екмечић, *нав. дело*, 232–252.

⁵³ FO 78/740, No 65, Фонбланк – Стратфорд Канинг, 27. септембар 1848, Београд.

⁵⁴ Исто.

⁵⁵ После окончања ратних сукоба Ђорђе Стратимировић је ступио у војну службу бечког двора. Доспео је до чина генерал-мајора и учествовао је у бројним дипломатским мисијама на које је био послат од стране своје хабзбуршке државе. О деловању Ђорђа Стратимировића током Револуције 1848. године погледати: Ж. Димић, *Ђорђе Стратимировић: у Револуцији и рату 1848–1849. године*, Нови Сад 2018.

борби против Мађара.⁵⁶ Фонбланк је у свом извештају навео да је кнез Виндишгрец, главни царев генерал у одбрани Монархије против Мађара и главнокомандујући царске војске, упутио писмо патријарху Рајачићу, у коме је поменуо хитно снабдевање са 30 хиљада комада оружја, које је требало да буде распоређено на местима између Загреба, Земунa и Баната. Тада је по први пут из Беча упућена и одређена количина новца као помоћ Србима. У поменутом писму се помиње како је Виндишгрец овлашћен од стране цара да пренесе уверавање о царевом признавању свега онога што је и прикладно за „његов верни српски народ”.⁵⁷ У следећем писму кнез Виндишгрец је, по претпоставци Фонбланка, сугерисао патријарху да не дозволи да дође до нечега што би Лајош Кошут могао да искористи за постизање мирног решења. Уместо тога, патријарх је требао да буде у приправности док не започну војне операције против Пеште.⁵⁸

Пуковник Шупљикац је, уз царско одобрење, са италијанског фронта, где се борио под командом генерала Радецког против италијанских револуционара националиста, упућен међу Србе. Стигавши у Земун, прво је зауставио припреме за овације упућене њему као изабраном војводи. Потом је наредио да моментално и безусловно ослободе таоце из Дебелаче и Панчева.⁵⁹ О Стевану Шупљикцу, као што се може видети, Фонбланк је од почетка исказао позитивно мишљење, пошто је веровао да је сасвим исправна ствар да с ниподаштавањем говори о националним првацима Срба, док истовремено, није сматрао примереним да истим тоном ословљава и високог официра царске војске који је послат од стране владара да обавља предвиђене задатке. С друге стране, наставио је негативно да говори о Ђорђу Стратимировићу. Известио је своје претпостављене да је Стратимировић био враћен на ступањ командовања са ограниченим овлашћењима и да су његове присталице претиле да ће изнети оптужбе на рачун патријарха уколико се не повуку нејасне оптужбе против њиховог младог вође. О патријарху се, такође, негативно изражавао. Тврдио је да се патријарху приписивало да је присвојио новац из фонда који је био намењен за хуманитарне сврхе, да би исплатио своје честе и велике губитке за коцкарским столом.⁶⁰

⁵⁶ Д. М. Павловић, *нав. дело; Историја српског народа*; В. Крестић, *нав. дело*; М. Екмеичић, *нав. дело*.

⁵⁷ FO 78/740, No 72, Фонбланк – Стратфорд Канинг, 25. новембар 1848, Београд. Када пише о Србима у јужној Угарској, Фонбланк користи назив *Илири*. Овде цитира цара Хабзбуршке монархије, а придев српски је подвукао два пута, вероватно да би скренуо пажњу на који начин цар у Бечу назива своје поданике у том делу Царевине. Назив *Илири* који је користио Фонбланк за српско становништво у јужној Угарској и Војној граници може да буде повезан са чињеницом да је у другој половини XVIII века власт у Бечу на простору Баната формирала Илирску крајину, која је постојала од 1764. до 1775, када је њених 56 насеља прерасподељено у састав две уређене и заокружене граничарске регimente Банатске војне крајине: Немачко-банатску и Влашко-илирску граничарску регименту. Врло је могуће да је Фонбланк користио терминологију друге империје за географске одреднице и народе који су се налазили на њеној територији. О Банату у осамнаестом веку и Илирској војној крајини погледати: Ј. Илић Мандић, *Банатска војна крајина (1764–1800)*, Београд 2020, 46–51.

⁵⁸ FO 78/740, No 72, Фонбланк – Стратфорд Канинг, 25. новембар 1848, Београд.

⁵⁹ FO 78/740, No 37, Фонбланк – Стратфорд Канинг, 21. октобар 1848, Земун.

⁶⁰ FO 78/740, No 67, Фонбланк – Стратфорд Канинг, 16. октобар 1848, Београд.

О војводи Шупљикцу Фонбланк је износио позитивне утиске. Реферисао је да му је Шупљикац рекао да је политика аустријске владе преамбициозна и противуречна. За хрватског бана Јосипа Јелачића Шупљикац је сматрао да је чврст у својим намерама и предан у постизању циљева словенских народа. По Фонбланковој изјави, Шупљикац је био узнемирен због сплеткарења како римокатоличког тако и православног клера. Он је изразио жаљење што је постојао раздор између немачке и словенске популације и да су „Срби ти чија је антипатија према 'Швабама' раздражила ове друге”. Наредног дана, када су се Шупљикац и Фонбланк појавили заједно у јавности, Фонбланк је записао да је Шупљикац пред неколико проруских и профранцуских особа изјавио „да је Енглеска та која даје свету најбољу моралну ноту”, тј. да је имала најпоштенији однос према догађајима у Европи 1848, јер се није мешала у унутрашња питања других држава. За Фонбланка је ово била важна вест за оне који су се трудили да објасне Србима да је Енглеска немоћна по питању српских интереса у јужној Угарској и да Срби од Енглеске не очекују никакву подршку. Фонбланк је био више него импресиониран Шупљикцем и називао га је генералом који је заиста достојан свога чина.⁶¹

Фонбланк је добио обавештење из Загреба о проглашењу генерала Шупљикца за војводу, од стране аустријског цара, као и да му је додељен Гвоздени крст, Ред витезова гвоздене круне.⁶² Сматрао је да је гушење мађарске побуне против цара извесна ствар и да после тога Мађарску треба германизовати, тако што „германску расу треба населити на плодно земљиште, запустено од стране лењог становништва.” Исто тако, образовање треба дати у руке Немаца и тако би „језик азијатске расе нестало.” Фонбланк се надао да ће нестанком језика нестати и дух касте: ексклузивност и владарски дух карактеристичан за Мађаре свих друштвених слојева. По Фонбланковом мишљењу, Лајош Кошут је доста урадио у сламању „монструозног феномена монголске олигархије у сред Европе”.⁶³

* * *

Иако му је требало дуго времена да упозна једног Србина о коме је могао да има позитивно мишљење и лепе утиске, код Фонбланка та срећа није дуго трајала. Пуковник Мајерхофер га је известио да је јахао на коњу поред војводе Шупљикца када је Шупљикац напустио овај свет у јутро 27. децембра 1848. Шупљикац је чекао чамце којима су се Срби пробијали кроз залеђену реку. Изненада, Шупљикац је јавнуо “*Mir ist schlecht!*” („Осећам се лоше!”) и делом је сјахао, а делом пао са коња. Однели су га у најближу кућу и за мање од пет минута је преминуо. Последње речи које је Фонбланк чуо од Шупљикца изговорене су у Земуну, када је изјавио да ће му овај увек бити пријатељ и саветник и да ће Шупљикац увек бити искрени слуга свога цара, а не оруђе руске фракције, као поједини из његове околине. Фонбланк је поменуо да му је Шупљикац захваљивао зато што му је овај спасио живот.

⁶¹ Исто.

⁶² FO 78/740, No 74, Фонбланк – Стратфорд Канинг, 8. децембар 1848, Београд.

⁶³ FO 78/740, No 75, Фонбланк – Стратфорд Канинг, 10. децембар 1848, Београд.

Препричао је и догађај који се одиграо када су Шупљикац и он заједно обе довали за столом. Шупљикац је на кратко изашао да изда неке заповести, када је ушао конобар и обавестио Фонбланка да је војводи позлило и да су га унели у собу. Затекао је Шупљикаца како тешко дише, са хладним рукама и модрим лицем, са пулсом који је наговештавао артеријски поремећај. Све је претило да дође до пуцања артерије или парализе плућа. Фонбланк је наредио да се Шупљикцу оперу стопала врућом водом са којом је помешана биљка слачица. Фонбланк и још тројица су узели грубе пешкире и почели да му трљају груди, руке и ноге, све док се капиларна циркулација није повратила и крвни судови унутрашњег ткива равномерно распоредили. Када су нестали забрињавајући симптоми, појавио се, по речима Фонбланка, један од највећих незналица међу лекарима у Земуну. Установио је да је Шупљикац имао грч у плућима те да нема никаквих озбиљних последица, као и да је потпуно непотребно трљање тела и стопала болесника. Фонбланк је тада изразио бојазан да, ако се ово не буде третирано како треба, може да дође до горих последица и на то се пожалио лекару Бреслауеру, који се сложио са тим. На Фонбланкову жалост, Бреслауер је отишао, а први лекар до кога се могло доћи је, да буде још горе, био Пантелић. Фонбланк је био сигуран да ће, ако дође до наредног напада код Шупљикаца, он бити фаталан. Уверавањем лекара Пантелића, Шупљикац није бринуо о себи, нити је мислио на било шта друго осим на своје дужности. Фонбланк је навео да му је генерал Пире пренео да је Шупљикац одликован за успешно обављање војне службе у Италији. Неколико дана пошто је Шупљикац изабран за војводу и када је то званично признато и потврђено, прослеђен му је Велики крст. Ово одликовање је стигло само да украси Шупљикчев ковчег, с обзиром на то да је приспело у Земун у време смрти Шупљикаца у Панчеву. За Фонбланка није било никакве сумње да је Шупљикац патњом, муком, агонијом „отеран у смрт” од стране словенске струје.⁶⁴

Занимљиво је како је Фонбланк чак и смрт војводе Шупљикаца искористио да искаже анимозитет и према Србима и свим Словенима. Шупљикац је био официр који је загазио у седму деценију живота, који је иза себе имао вишедеценијско војно искуство по ратиштима широм Европе и сасвим је очекивано да особа са таквим начином живота има нарушено здравље. Поменуто британског дипломату није омело да и у таквој деликатној прилици изнесе своје негативно мишљење о одређеним народима или групи народа.

* * *

Може се закључити да Томас Фонбланк није био на висини задатка када је реч о њему као британском конзулу у Београду. Тамо је био упућен да својим надређенима верно преноси информације о збивањима на простору Кнежевине Србије, као и јужног дела Угарске. Његови контрадикторни извештаји стављали су у други план оно што се дешавало у деловима Хабзбуршке монархије који су се граничили са Србијом револуционарне 1848. године, док су лични анимозитет и предрасуде према Србима и другим словенским

⁶⁴ FO 78/740, Приватно, Фонбланк – Кнез Пизани, 29. децембар 1848, Земун.

народима представљали окосницу његових преписки са Стратфордом Канингом и лордом Палмерстоном. Као службеник британске круне, Фонбланк је највише пажње обраћао на уплив руског утицаја, како међу Србима, тако и на ширем простору овог дела Европе. На основу тога можемо да разумемо тон и речник који је користио када је говорио о Србима, које је доживљавао као потенцијалне руске савезнике у остварењу њихових циљева. Реч је времену када су Велика Британија и Русија као велики ривали имали сукобљене интересе од југоисточног дела Европе, преко Азије, па све до Пацифика. Британски страх од Русије, који се још од 30-их година XIX века обликовао у британском друштву и утицао на формирање политичких ставова код великог броја политички утицајних људи у Британији,⁶⁵ код Фонбланка се испољавао у малициозним и расистичким коментарима према народима који су делили са Русима заједничку веру или су припадали Словенима.

С друге стране, Фонбланк, као и његов претходник пуковник Хоџес био је други Британац који се није прославио на дужности конзула у Београду. Како је Велика Британија у то време била највећа светска империја, имала је војни и економски капацитет да пројектује своју моћ и показује снагу на свакој тачки Земљине кугле. Пошто се њени службеници на простору Кнежевине Србије нису показали достојни државе коју су представљали, може се закључити да Кнежевина Србија у том тренутку није представљала простор од виталног интереса за британску круну. Да је овај простор био стратешки битан за Лондон, сигурно би у дипломатске мисије биле послате талентоване, способне и професионалне особе, вичне у обављању деликатних дипломатских мисија. Фонбланк то, свакако, није био.

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

Received: 7. 8. 2023.

Accepted: 14. 8. 2023.

MILAN KUTLEŠIĆ, Ma, senior research associate
The Institute of History Belgrade
Kneza Mihaila 36/II, Belgrade, Serbia
E-mail: milan.kutlesic@iib.ac.rs

CONSUL FONBLANQUE ABOUT THE SERBS IN REVOLUTION 1848
(Since the May Assembly until the Duke Šupljikac's death)

SUMMARY: Consul Thomas Grenier de Fonblanque was a British diplomat with the longest appointment in Serbia, considering all the British diplomats throughout the whole nineteenth century who got their transfer to the Principality of Serbia. His animosity towards the Serbian government in Belgrade, the Serbian population in Serbia, and the Serbian population in the Habsburg monarchy was open, decisive and unhidden. In the conflict between the Serbs and the Hungarians in the year of 1848, his favoritism was on the Hungarian side. This article presents his views about the Serbs during the Revolution of 1848, the Serbs in the Principality of Serbia and the Serbs in the southern part of Hungary, and the Military Frontier

⁶⁵ J. H. Gleason, *The Genesis of Russophobia in Great Britain*.

as well. He depicted, what he called, characteristics of a Serbian nation and race, Serbian leaders, and what he called the biological and mental references of the common people. Even though his sympathies were on the Hungarian side during the conflict, he thought that both Serbs and Hungarians should stay under the rule of the Habsburg dynasty with Vienna as their capital. His most overwhelming fear was that conflict inside the Habsburg monarchy would be an excuse for the Russian Empire to interfere and expand the Russian political and military influence in this part of the world. For a British diplomat, that was one of the worst scenarios that could happen, considering that Russia and Great Britain shared political rivalry from southeast Europe, through central Asia, all the way to the Pacific Ocean. Fonblaque looked at Serbs as a potential instrument in Russian hands for increasing Russian power in the Balkans. We conclude that this is one of the main reasons for Fonblaque's shady (re)presentation of the Serbs and painting a bright picture for Serbian opponents in national conflicts.

KEYWORDS: Fonblaque, the Serbs, the Hungarians, Đorđe Stratimirović, the Duke Šupljikac